

"ממחרת השבת"

הרב יואל בן-נון

הביטוי המיוחד "ממחרת השבת" קשור בקרבן העומר, בספירת העומר ובחג השבועות. כידוע, חז"ל קבעו ש"שבת" היא יום טוב הראשון של פסח, בניגוד לפירוש הצדוקים, שיש להביא את העומר לעולם ביום ראשון בשבוע ממחרתו של "שבת בראשית". בדברינו הבאים, נלכד את משמעות הביטוי הזה לאורו של פרק המועדות (- ויקרא כ"ג).

יש לשים לב למבנהו של פרק המועדות בתורה, שהוא מבנה כפול, בהתאמה למבנה הכפול של הלוח ולמשמעות הכפולה של החגים. כפילות זו נראית בעליל בפרק זה, בפתיחותיו ובסיומיו, ובמיוחד היא ברורה בעניין חג הסוכות - חג האסיף.

פ ס' ל ד - ל ו פ ס' ל ח - מ א
בחמשה עשר יום לחדש השביעי אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי
הזה
חג הסוכות שבעת ימים לה' באספכם את תבואת הארץ
תחגו את חג ה' שבעת ימים.
ביום הראשון מקרא קדש ביום הראשון שבתון
כל מלאכת עבודה לא תעשו.
שבעת ימים תקריבו אשה לה'
ביום השמיני מקרא קדש יהיה וביום השמיני שבתון
לכם ולקחתם לכם ביום הראשון...
ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים.
וחגתם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה.

כפילות ברורה זו מתחזקת על ידי הסיכום של רשימת מקראי-הקודש (פס' לז), אשר מסיימת את פרק המועדים מבחינת הימים מקראי קודש (כלומר שקוראים אותם, וקוראים בהם קודש) לפני שהיא מפרטת את מצוות חג האסיף, שבו נקראים אותם הימים - שבתון. כפילות זו הכרחית ואי אפשר בלעדיה. היא נובעת מן העובדה שהלוח העברי עצמו הוא כפול.

כידוע, הלוח העברי כפול הוא: ירחי ושמש. כך היה מראשית הימים: מצד אחד לוח חודשים ירחי, מכוון ליציאת מצרים, כמפורש בספר שמות (י"ב, ב) "החדש (= הירח המתחדש) הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ומאידך, לוח עונות שמש-חקלאי, הקובע את זמני האביב, הקציר והאסיף בארץ ישראל, ולפיו, ראשית השנה וסיומה הם בסיום האסיף (גורן ויקב) ולקראת החריש, הזרע והגשמים: "וחג האסיף בצאת השנה... (שמות י"ג, טז). "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה... למטר השמים תשתה מים... עיני ה' א-להיך בה מרשית שנה ועד אחרית שנה. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי... ונתתי מטר ארצכם בעתו, יורה ומלקוש, ואספת דגנך ותירשך ויצהרך..." (דברים י"א, ט-טו). מסעודת החודש של שאול ניתן להוכיח שראש חדש היה יומיים, כמנהג הקדום של הלוח הירחי, שבו ראש חודש צריך "לכסות" את זמן המולד, עד שייראה הירח מחדש. (עיין היטב ברמב"ם הלכות קידוש החדש, א', ג-ז; ה', ח; ו', א; ח', א; ג', ו-ז; י"ח, ט). מאידך, נמצא בתל גזר לוח, שהוא כנראה מימי שלמה המלך (במאה העשירית לפנה"ס), והוא לוח עונות שמש-חקלאי, אף-על-פי שעבור השנה על ידי התאמת שני הלוחות ניכר בו בכך שהעונות מוגדרות על ידי ירחים, החל ב"ירחו (= ירחי) אסיף" וכלה ב"ירח קץ".

כפילות זו של הלוח יש בה משמעות עמוקה: לוח החודשים הירחי קובע את המועדים מקראי הקודש, שהם זכר ליציאת מצרים, ויוצר בכך את הלוח ההסטורי-הלאומי של עם ישראל. לעומת זאת, לוח העונות השמשי קובע את השבתונים, הם החגים החקלאיים-פולחניים של ארץ ישראל, שבהם שובתים ממלאכת השדה (כידוע, אין החקלאות בעיקרה תלויה אלא בעונות של שנת החמה).

זהו, אם כן, העיקרון המרכזי של הלוח הכפול, שהתורה מחייבת לשמור על שלמותו, באמצעות העיבור. "שמור את חודש האביב" - העונה החקלאית של עומר השעורים בארץ ישראל - "ועשת פסח לה' א-להיך, כי בחודש האביב" - של ארץ ישראל - "הוציאך ה' א-להיך ממצרים לילה." (דברים ט"ז, א)

לוח מקראי קדש : עם לוח מועדי שבתון :
ישראל ביציאת מצרים בארץ ישראל

פתיחה : פרשת שבת (א-ג)

"אלה מועד ה' מקראי קדש" "כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן
פסח לכם וקצרתם את קצירה..."

חג המצות (ד-ח) העומר - ממחרת השבת (ט-יד)

"וקראתם בעצם היום הזה ספירת העומר - שבע שבתות
מקרא קודש יהיה לכם" (כא-כב) שתי הלחם - ממחרת השבת השביעית
(טו-כ)

מקרא קדש - יום הזכרון -- שבתון
מקרא קודש - יום הכיפורים - שבת שבתון
(כג-לב)

חג הסוכות חג האסיף:

"ביום הראשון שבתון

וביום השמיני שבתון.

"אלה מועדי ה' ולקחתם לכם ביום הראשון

אשר תקראו אתם מקראי פרי עץ הדר כפת תמרים

קדש..." וענף עץ עבת וערבי נחל

"בסכות תשבו שבעת ימים... ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים."

למען ידעו דרתיכם

כי בסכות הושבתי את בני ישראל

בהוציא אותם מארץ

מצרים, אני ה' א-להיכם."

"וידבר משה את מעדי ה'

אל בני ישראל" (מד).

על פי המבנה ברור, שצדקו חז"ל, גם לפי פשוטו של מקרא וגם לפי עומקו, כאשר פירשו כי
"ממחרת השבת" הוא ממחרת יום-טוב, שהרי העומר קשור בעניינו ללא כל ספק לביכורים
ולאסיף. לפיכך ברור ש"ממחרת השבת" מתקשר אל

"שבתון" שבהמשך הפרק ובסופו, ואין שום טעם לקשור אותו לשבת בראשית. שבת
בראשית אמנם מופיעה בתחילת הפרק גם כמקרא קדש, אבל רק באופן 'טכני', כפתיחה לקדושת
זמנים וכמבטאת את קדושת הזמן מבראשית, אך לא כחלק אורגני של לוח המועדים לחודשים
ולעונות השנה, כפי שמוכיחה לשון הפתיחה של פסוק ד. מכאן ברור מדוע לא כתבה תורה
"ממחרת הפסח" (כמו ביהושע ה', יא): פרשת העומר פותחת עניין חדש בפרק, הוא לוח החגים
החקלאיים-פולחניים של ארץ ישראל, ובשום אופן איננו המשך לפסח ולחג-המצו
ת, אלא מקבילה להם. מבחינה 'טכנית', מכוח מצוות העיבור ושמירתה, יום הבאת
העומר חל כמובן "ממחרת הפסח", כפי שמוכח בבירור מן הפסוק ביהושע, שם, ומהקבלתו
לפרשתנו (כ"ג, יד). אבל באופן מהותי זמנו ממחרת השבת, היינו השבתון של חודש האביב, עם
ראשיתו של קציר השעורים בארץ ישראל, או מתחילת הספירה, ספירת השבועות אל שתי הלחם
של ביכורי החיטים.